№ 139 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 6 **1898** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 6 № 139

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹՒԻ

ՄՇԱԿ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

«Մշակի» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր., մի ամսվանը 1 րուբլի:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցն. անկյուն):

Ուրիշ քաղաքներից պէտք է դիմել այս հասցէով. ТИФЛИСЪ, редакція «Мшакъ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «Mschak».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Եւրոպան և Արևելքը. «Եւրոպական կօնցերտը».—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Դա չէ իսկական պատճառը. Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմ. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ԲՕՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակ Թիւրքիայից:

ԵՒՐՈՊԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

—

Այն ժամանակից, երբ քնած Ասիան իր հսկայական յետամնացութեան պատճառով կորցրեց իր բոլոր նշանակութիւնը իբրև անկախ ոյժ և դարձաւ համեղ որս լուսաւոր ազգերի համար, քաղաքական աշխարհում հետզհետէ սկսեց ամուր հիմք ստանալ մի նոր դրութիւն. այդ ժամանակից կուլտուրական ազգերի ընդհարման ամենահաւանական առիթները տեղափոխվեցան Արևելք: Ա՛չք ածեցէք Ասիայի արևմտեան սահմանագծից մինչև Խաղաղ Ովկիանոսը. ուր որ կայ հարուստ բնութիւն, ուր առևտրական շահերը կարող են յարմար հող գտնել, մեծ ճանապարհներ բաց անել, այնտեղ բորբոքված է խուլ, բայց աճող մրցութիւնը: Թիւրքիա, Պարսկաստան, Աֆղանիստան, Չինաստան—սրանք դիակներ են, որոնք ունեն ժառանգութիւն, հարստութիւն. ամեն մի կուլտուրական ազգ աչք է դրել այդ դիակների վրա և լարված ուշադրութեամբ դիտում է, որ մի ուրիշը չը խլէ որսի հարուստ բաժինը իր ձեռքից: Շատերն այժմ կենսական շահեր ունեն այդ երկիրներում. շատ են և ապագայի համար ծրագրած դիտումներ: Ներկան և ապագան, իրականը և երևակայականը վերին աստիճանի բարդ, խճճված դրութիւն են ստեղծել, որ վտանգ է սպառնում խաղաղութեան:

Եւ այսպէս, Ասիան դարձել է կռւի, մրցութեան մի ահագին ասպարէզ: Մի քանի կէտերում այդ կռիւն արդէն ընդունել է որոշ կերպարանք. այսպէս՝ Ռուսաստանը, Անգլիան, Գերմանիան և Ֆրանսիան կտորներ խլեցին Չինաստանից: Այդտեղ կռիւը բացարձակ է. բայց կան և այնպիսի տեղեր, ուր հեռաւոր կամ մօտիկ ապագայում պէտք է երևան գան մրցողները իրանց դրական պահանջներով, որոշ ու աներկբայելի ծրագրով:

Ներկայ ժամանակ երկու պետութիւնների մէջ պայքարը լուրջ կերպարանք է ստացել: Անգլիան խոստացել էր պարսից կառավարութեան ձեռնտու պայմաններով փոխառութիւն կնքել. վերջին րօպէին, երբ գործը գլուխ պիտի գար, ռուսաց ներկայացուցիչը գնաց այդ համաձայնութեան դէմ, առաջարկելով ռուսաց փոխառութիւն՝ աւելի ձեռնտու պայմաններով: Անգլիան զրկվեց իր շահերից: Համանման մի դէպք էլ տեղի ունեցաւ Չինաստանում: Մի երկաթուղի կառուցանելու համար չինական կառավարութիւնը կամենում էր օգտվել անգլիական փոխառութեամբ, բայց ռուսաց դեսպանը բողոքեց այդ համաձայնութեան դէմ և չինաց կառավարութիւնը հետևեց նրա խորհուրդներին: Անգլիան տեսնում է, որ ասիական երկրներում Ռուսաստանը չէ ուզում մի քայլ զիջում անել և հաստատուն կերպով դիմադրում է նրա ամեն մի ջանքին: Այստեղից ահա՛ առաջ է եկել մի նոր միջնադէպք, որ երկրորդն է այս տարվայ մէջ և որը առ այժմ միայն անգլիական լրագրների կատաղի յարձակումների մէջ է արտայայտվում: Լորդ Սօլսբիւրի իր արտասանած ճառերի մէջ չափաւորութիւն է քարոզում, իսկ հասարակական կարծիքը այն տրամադրութիւնն է ցոյց տալիս, որ չը պէտք է չափաւորութիւնը թուլութեան հասցնել: Ինչպէս յայտնի է, Անգլիան էլ՝ հետևելով Ռուսաստանին, 8 միլիօն ֆունտ ստերլինգ պահանջեց՝ յատկապէս արևելեան ջրերում գործելու յարմար նաւատորմ պատրաստելու համար: Նշանակում է, որ չափաւորութիւնը թուլութեան չեն հասցնի: Բայց մի՞թէ վերջ ի վերջոյ գերակշռութեան հարցը պիտի յանձնվի թնդանօթներին և զրահակիրներին: Անգլիայի քաղաքականութեան մէջ շատ անգամ եղել է հիւանդ, կազմալուծվող օրգանիզմները պահպանելու ձգտում: Թիւրքիային նա ազատել է վերջնական կորուստից երկու անգամ՝ չը խնայելով ոչ արիւն և ոչ փող: Մի՞թէ նոյնը պիտի անէ և ծայրագոյն Արևելքում ընկած հիւանդի համար, երբ Բօսֆօրի հիւանդը այնքան կարճ միջոցում և այնպէս դրական կերպով ցոյց տուեց իր ապերախտութիւնը...

Տնտեսական շահերը օր օրի վրա ազգերի համար կեանքի և մահվան հարց են դառնում: Այդ շահերի ընդհարումը հետըզհետէ դառնում է ուժգին, խիստ: Ասիան՝ ընդհարման այդ լայնածաւալ դաշտը, մութ, սպառնալից ապագայ է ցոյց տալիս:

—

«ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԿՕՆՑԵՐՏԸ»

—

Վերջին ժամանակներս եւրոպական և մանաւանդ ֆրանսիական մամուլը դարձեալ սկսել է եռանդով զբաղվել Թիւրքիայի գործերով: Առանձին ուշադրութեան արժանի է մանաւանդ մի նշանաւոր և ընդարձակ յօդուած, որ լոյս է տեսել ֆրանսիական ամենալուրջ ամսագրի՝ «Revue des Deux Mondes»-ի վերջին՝ օգոստոս 1-ի համարում: Յօդուածի վերնագիրն է «Le concert d'Europe»—Եւրոպական կօնցերտը:

Յօդուածի հեղինակը՝ կոմս Բէնէդէտտի, որ պատկանում է դիպլօմատիկան աշխարհին, նախ քննում է հայկական շարժման սկզբնական պատճառները և, ուրիշ յօդուածագիրների նըման, օտար դրդում կամ գրգռում չէ գտնում այդ շարժման մէջ... Նա պատմում է փաստօրէն, դիպլօմատիկան դօկումէնտների վրա հիմնվելով, Թիւրքիայում հայկական գործերի առած ընթացքը ռուս-թրքական պատերազմից յետոյ, երկարօրէն խօսում է այն անհնարին մեղսակցութեան վրա, որ ունեցել են «կարմիր սուլթանը» և իր կառավարութիւնը կոտորածների մէջ և անկողմնակալ կերպով որոշում է երեք պետութիւնների՝ Ռուսաստանի, Անգլիայի և Ֆրանսիայի բռնած դիրքն այս հարցում: Սասունի կոտորածից յետոյ՝ ինչպէս յայտնի է, այս երեք պետութիւնների Կ. Պօլսի դեսպանները մշակեցին բարենորոգումների ծրագիր Փոքր-Ասիայի 6 հայաբնակ նահանգների համար: Դիպլօմատիկան բանակցութիւնների ժամանակ, Անգլիան՝ նկատելով որ իր երկու ընկերները՝ այնպէս եռանդուն աջակցութիւն ցոյց չեն տալիս իր միջամտութեան, ինչպէս որ ցանկալի էր իրան, դիմում է այս անգամ միւս երեք տէրութիւններին՝ Գերմանիային, Աւստրիային և Իտալիային, յոյս ունենալով, որ եռապետեան դաշնակցութիւնը կը նպաստէ խնդրի աւելի արագ և աւելի աջող լուծման: Այսպէս է լինում

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, յուլիսի 23-ին

Եգիպտոսէ առնուած լուրերուն նայելով, Գերմանիոյ կայսրը՝ Վիլհելմ II, Թուրքիոյ մայրաքաղաքն ու Պաղեստին այցելելու ժամանակ, պիտի չը մոռնայ նաև փարաւոններու երկիրն ալ պատուել:

Նորին Բարձրութիւն՝ Խտիվն, Եւրոպա մեկնելէ առաջ, որուն որ անկ է, նախնական հրահանգներ տուեր է ի մասին այն կարգադրութեանց, որ ձեռք պիտի առնուին Վիլհելմ կայսեր Եգիպտոս այցելութեան նկատմամբ: Խտիվական կառավարութեան բոլոր բարձրաստիճան պաշտօնատարներն, անցեալ օր, Կահիրէի գերմանական հիւպատոսարանը գումարվելով, ընդհանուր հիւպատոսի հետ մասնաւոր խորհրդակցութիւններ ունեցեր, կարգադրութիւններ ըրեր, և, ի գլուխ հանելու համար, Խտիվին Եւրոպայէն վերադարձին կը սպասեն եղեր: Ինչպէս յայտնի է՝ Խտիվն այժմ Վիեննա կը գտնուի:

Մինչդեռ մէկ կողմանէ սոյն պատրաստութիւնները կը լինեն, միւս կողմանէ շատերուն կարծիքն է՝ թէ Եգիպտոս, իբրև անգղիական պաշտպանութեան ներքև առնուած երկիր մը, պիտի զրկուի գերման վեհապետին այցելութենէն՝ այն փափկանկատութիւններով, զոր քաղաքականապէս պիտի ունենայ անշուշտ Վիլհելմ II, իբրև հեռատես և դիւանագէտ անձնաւորութիւն, և պիտի չուզէ, ինչ և է եղանակաւ, դժգոհութիւն պատճառել իր ամենասիրելի բարեկամին՝ սուլթան Համիդին: Ասոր հակառակ, կան շատեր ալ՝ որ կայսերական այդ այցելութեան մէջ բընաւ դժուարութիւն մը չեն տեսներ, նկատելով գերման վեհապետը լոկ բարձր հիւր մը խտիվական գերդաստանին, սա համոզումով՝ թէ անցեալ տարի ալ, Սիամի թագաւորը, Կահիրէ երթալով՝ Խտիվէն ընդունված, և, մէկ շաբաթ ամբողջ, հիւր եղած է նրա քով: Բրիտանիոյ թագուհւոյն Եգիպտոսի ներկայացուցիչն երբեք որ և է յարաբերութիւն մը չէ ունեցեր Սիամի թագաւորին հետ և ընդունուեր է ի ներկայութեան, այն ատեն այնպէս՝ ինչպէս իր միւս պաշտօնակիցները, և եթէ երբեք,—կըսեն—Շիւլօնգքօրն թագաւորն՝ Եգիպտոս այցելելուն հետևեալ օրն՝ անմիջապէս բրիտանական ներկայացուցչին գնաց՝ ի տեսութիւն, այդ չի նշանակեր՝ թէ Սիամի թագաւորը մասնաւոր պատիւ մը ընծայել ուզեց՝ իբրև Եգիպտոսի պաշտպան պետութեան մը ներկայացուցչին, վասն զի, այն օրն, այցելած էր նաև ֆրանսիական հիւպատոսարանին՝ իբրև իրեն երկու հարևան պետութեանց ներկայացուցիչներուն՝ Գաղղիոյ և Անգղիոյ. հետևաբար, աւելորդ է որ և է քաղաքական գոյն մը տալ Գերմանիոյ կայսեր այցելութեանն ալ: Կը յաւելուն միանգամայն՝ թէ Վիլհելմ II թէպէտ Շիւլալօնգքօրնէ աւելի հզօր և ազդեցիկ, սակայն բարձրապատիւ Խտիվը մի և նոյն ընդունելութիւնը պիտի ընէ նաև անոր և ոչ աւելի բան մը, և, դիւանագիտական տեսակէտով, լորդ Կրօմըր պիտի ներկայանայ Նորին Մեծութեան լոկ իբրև երիցագոյնը հիւպատոսական խմբին մէջ, և Վիլհելմ կայսր ալ այդ առթիւ միայն պիտի այցելէ անոր կամ պիտի հաճի իր այցաքարտովը պատուել: Վերջապէս, Գերմանիոյ կայսեր Եգիպտոս գալը՝ միմիայն Խտիվին պարզ այցելութիւն մը տալու համար է և ո՛չ ուրիշ բան:

Աղէքսանդրիոյ մէջ հրատարակուած «Le Phare d'Alexandrie» անուն ֆրանսերէն թերթը, խորհրդածութիւն մը ընելով այս մասին, հետևեալը կը գրէ: «Արդարև—կըսէ—եթէ Վիլհելմ կայսեր այցելութիւնը լոկ կրօնական նպատակի մը վերագրենք, ճշմարտութիւնն այլափոխած չեմք լինիր: Շիտակ է որ կայսրը՝ որուն կրօնական ու միստիքական ձգտումները ծանօթ են ամենուն, կը փափագի՝ որ իր կենդանութեանը, հին ատենուան հաւատացեալներուն պէս, մի անգամ Սուրբ Տեղեաց այցելութեան ելնէ: Բայց՝ ըսել՝ թէ իր ուղևորութիւնն ի Թիւրքիա՝ միմիայն այդ նպատակաւ է, ւխա՛լ ենթադրութիւն է: Ով որ կը ճանչէ Գերմանիոյ կայսրն՝ և գիտէ անոր բնական հանգամանքը՝ թէ ինչպէս նա հաստատ կը մնայ իր կազմած ծրագիրներուն մէջ և ո՛րքան զուտ են իր խորհուրդները՝ միացնելով սատուածապաշտութեան հետ նաև réalisme-ը, փութով կը համոզուի՝ թէ առ Ս. Տեղիս իր ունեցած ջերմ փափագն՝ յարգելի պատրուակ մ'է իր քաղաքական խորհուրդներն յառաջ տանելու: Ամենուն յայտնի ճշմարտութիւն մ'է, որ այսօրուան օրս Գերմանիա կը ձգտի Կ. Պօլսոյ մէջ քաղաքական և զինուորական ճշգրիտ թիարկութիւն մը ի կիր արկանել: Թուրքիոյ մէջ գերմանական շահերը զարմանալի կերպով յառաջ կերթան, այնպէս որ՝ երբ մէկ կողմէն գերման սպաներ՝ թրքական բանակին սպայակոյտը կը կառավարեն, միւս կողմանէ ալ՝ Գերման վաճառականներ, տակաւ կը գրաւեն Թուրքիոյ բովանդակ վաճառականութիւնը: Գերմանական ազդեցութիւնն, օսմանեան պետութեան մէջ, նմանը չի տեսնուած եղանակաւ կշիռ ունի ներկայիս մէջ, և Վիլհելմ կայսեր սոյն ուղևորութիւնն աւելի զարկ մը պիտի տայ այդ ազդեցութեան: Իրաց այս վիճակին մէջ, ինչպէ՞ս ուրեմն կարելի է ընդունել՝ որ Վիլհելմ II, այսպէս կանխամտածութեամբ և իմաստուն գիտակցութեամբ քաղաքավարական այցելութիւն մը ըրած ժամանակ՝ իր դիւանագիտական աղնուութիւնը վտանգի տակ դնէ՝ մի և նոյն ժամանակ Թուրքիոյ դէմ մեղանչելով: Վիլհելմ կայսրն, իր ներկայութեամբը, կրնա՛յ ընդունիլ ի վնաս Թուրքիոյ կատարուած խռովութիւն մը՝ այն է՝ Եգիպտոսի գրաւումն օտարի մը կողմէն, կրնա՞յ այդպիսի ընթացքով մը դժգոհութիւն պատճառել սուլթանին, և այնու՝ վտանգել իրեն սեփական մասնաւոր քաղաքականութիւնն՝ Արևելքի մէջ: Ահա՛ այս իսկ պատճառաւ կը խորհինք և կը կարծենք թէ մենք բընաւ պատիւ չը պիտի ունենանք տեսնելու նորին կայսերական մեծութիւն՝ յԵգիպտոս»:

Մայրաքաղաքիս մէջ կառավարութիւնը մեծ փութաջանութեամբ կաշխատի փողոցներու և կառուղիներու նորոգութեան վրա, որուն պէտքըն զգալի եղած է շատոնց: Բաղդաւորութիւն մ'է այս՝ զոր կունենանք շնորհիւ Վիլհելմ կայսեր: Բոլոր կառուղիները վերանորոգուելու վրա են, նեղ փողոցներ՝ գլխաւոր տեղերու մէջ, կընդլայնեն, ճամբուն վրա ուղղութենէ դուրս ելած տուներ ու խանութներ փլցնելով: Եթէ Գերմանիոյ կայսեր այցելութիւնը չը լինէր՝ տակաւին շատ երկար կը սպասէինք փողոցային բարեկարգութեան...

—

Անցեալ օրեր մայրաքաղաքիս մէջ պատահած հետևեալ դէպքը շատ տարօրինակ է, որուն

եւրոպական կոնցերտի սկզբնաւորումը:

Զանազան յայտնի փաշաներից յետոյ, այս «կոնցերտի» ստացած ամենաներդաշնակ տօնը լինում է Կ. Պօլսի դեսպանախորհուրդը, որ եռանդուն կերպով մշակում է բարենորոգումների ծրագիր, այս անգամ ոչ թէ 6 նահանգի, այլ ընդհանուր Թիւրքիայի համար: Ծրագրին, իբրեւ հիմնաքար, ծառայում է Հանոտօյի առաջարկութիւնը՝ հետեւել երեք պայմաններից բաղկացած. 1) Օսմանեան պետութեան ամբողջութեան պահպանումը. 2) Ոչ մի մասնաւոր գործողութիւն առանձին որ եւ է պետութեան կողմից, եւ 3) Ոչ մի condominium (համատիրութիւն, այսինքն Թիւրքիայի որ եւ է մի մասի վրա ոչ մի օտար իշխանութիւն չը լինելը): Կոնցերտն սկզբում եռանդով գործելուց յետոյ՝ Կրետէի եւ յունական դժբախտ պատերազմի խնդիրների վրա սկսում է թուլանալ եւ վերջապէս Թիւրքիայի բարեկամ Գերմանիան իր դաշնակից Աւստրիայի հետ միասին, յայտարարում են, թէ, առանց միանգամայն հեռանալու կոնցերտից, իրանք այլ եւս չեն ուզում ներգործական անմիջական դեր խաղալ այդ խնդիրներում:

Կոմս Բէնէդէտտի խոստովանում է, որ եւրոպական վեց պետութիւնների կոնցերտը անկարող եղաւ ոչ սոսկալի կոտորածներն արգելել, ոչ կոտորածի պատասխանատուներին պատժել, ոչ կոտորածի զոհերին հատուցում տալ եւ ոչ էլ մտադրված բարենորոգումները մտցնել, եւ այս անաջողութեան պատճառն այն էր, որ կոնցերտի բոլոր մասնակցողները միշտ անվստահութեամբ էին վերաբերվում դէպի միմեանց, եւ երբ որ եւ է կողմից մի նոր եւ այնպիսի առաջարկութիւն էր լինում, որ գործնական բնաւորութիւն ունէր, անմիջապէս սկսվում էր կանխաւ փոխադարձ հարցուփորձը եւ պետութիւններից ոչ մէկը որոշ կարծիք չէր յայտնում, մինչեւ որ միւսների կարծիքը չը լսէր եւ կամ եթէ հարկաւոր էր լինում՝ անմիջապէս պատասխանել, նա հաւանութիւն էր տալիս այն պայմանով, եթէ նոյնը կընդունվէր բոլոր միւս պետութիւններից եւ այս բանակցութիւնների համար թանկագին ժամանակ էր կորչում: Եւրոպական կոնցերտը, ասում է կոմս Բէնէդէտտի, մի բան միայն աջողեցաւ կատարել, որ նոյնպէս մեծ բարիք էր, այն է, որ իրանք, եւրոպական պետութիւնները, միմեանց հետ կռւի չը բռնվեցան Թիւրքիայի պատճառով...

Ա. Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԱ ՉԷ ԻՍԿԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ

(Նամակ խմբագրութեան)

—

Պերմ, յուլիսի 15-ին

«Որն է իսկական պատճառը» վերնագրով յօդուածում («Մշակ», №№ 110 եւ 111) Մարտիրոս քահանայ Զատիկեան, քահանաների մասին եղած կարծիքների վերաբերմամբ, տրամադիր է խնդիրը վերափոխել բոլորովին նոր՝ ուրիշ հողի վրա: Եթէ կրթված մարդիկ եւ երիտասարդներ չեն համաձայնվում քահանայ ձեռնադրվելու եւ այդպիսով կրթված քահանաների թիւը չէ աւելանում հասարակութեան մէջ, դրա պատճառը —ասում է Զատիկեան քահանան, այն չէ, որ մեր հոգեւորականութիւնը հալածում է իր միջից գիտուններին եւ պարտաճանաչներին, այլ ներկայ քահանաների անապահով դրութիւնը,—առճկի պատահականութիւնը, մի հանգամանք՝ որի կանոնաւորելուց ամեն բան կը բարեփոխվի: Մեզ թվում է, որ, ճիշտ ենք ամփոփում յօդուածագրի մտքերը: Թէօրիապէս, սկզբունքով, մենք դէմ ենք պ. Մալումեանի բացասական պատասխանին, թէ կրթված երիտասարդներին չարժէ մտնել մեր փարաջաւորների աշխարհը, թէեւ գործնականապէս կեանքի մէջ, երբեք չէինք համաձայնվի ոչ քահանայ դառնալ եւ ոչ էլ վեղար ընդունել, նոյն իսկ այդ դերերից բնաւ չը խոկելով: Եւ քահանայ չէինք դառնայ, խոստովանվում ենք, եթէ սիրէինք էլ այդ պաշտօնները, մինչեւ այն ժամանակ, երբ հը բարեփոխվէին մեր ներկայ կարգերը (ուրիշները կարտայայտէին այսպէս՝ մեր ներկայ անկարգութիւնները), որոնք այնքան կարծրանալու վրա են, որ նրանց քանդելու համար արդէն մեծ ջանքեր են հարկաւոր: Եւ, ճշմարիտ, հրաժարվել մտքից՝ բարեփոխելու մի հիմնարկութիւն, որն այսպէս թէ այնպէս գոյութիւն ունի, պիտի գոյութիւն ունենայ երեւի դեռ շատ ու շատ տարիներ եւ որը սերտ կապված է հասարակութեան հոգեկան մխիթարութիւնների եւ վշտերի հետ, իսկ շատերի կարծիքով, եւ՝ նրա բարոյագիտական, նոյն իսկ հասարակաբանական այլ եւ այլ խնդիրների հետ,—անհեռատես բան է, քանի որ նախ՝ խնդիր չէ դնվում այդ հիմնարկութիւնն այժմ տապալելու համար, իսկ միւս կողմից՝ ոչ ոք չէ ընդունում, որ իրերը ճակատագրական կերպով իրանք-իրանց կարող են առաջադիմել: Ինչպէս բոլոր միւս մասնաւոր կամ հասարակական հիմնարկութիւնների մէջ, այնպէս էլ մեր հոգեւորականութեան դասակարգի մէջ առաջադիմական, ժամանակի համեմատ բարեփոխութիւններ մտցնելու համար, հարկաւոր է մասնաւոր եւ հաւաքական աշխատանք եւ, այն էլ, մեր կարծիքով, ակտիվ, ներգործական աշխատանք: Իրերն իրանք-իրանց երբեք չեն փոխվում եւ երբէք էլ իրանք-իրանց չեն փոխվել: Պէտք է բաղխել, որ բացվի, պէտք է պահանջել, որ տրվի:

Վերեւ յիշած յօդուածում քահանայ Զատիկեան, խօսելով ներկայումս ազէտ մարդկանց քահանայ ձեռնադրելու մասին, որի առիթով «Մշակի» մէջ այժմ մտքերի փոխանակութիւն է կատարվում, ոչ թէ մատնացոյց է լինում կարծիքների անպատճառաբանութեան կամ սխալականութեանը վրա,—այլ ինչպէս ասացինք, փոխում է խնդրի ամբողջ բնաւորութիւնը եւ տեսակէտը, տեղափոխելով նրան մինչեւ հիմա դրված հողից մի ուրիշ նոր հողի վրա: Երեւում է, որ յօդուածագիրն ուղղակի չէ ընդունում խնդրի առաջի դրութիւնը. նա խնդրի բարեփոխման, բարեկարգման մէջ մաս չէ տալիս ներկայ հանգամանքներին, ներկայ անկանոն պայմաններին, մի բան՝ ինչի վրա ծանրանում են ուրիշները, այլ նրա վրա նայում է բոլորովին ուրիշ տեսակէտից: Մենք բոլորովին համաձայն ենք Զատիկեան քահանայի կարծիքի հետ, որ քահանաների ապահովութեան խնդիրը չափազանց լուրջ եւ հասունացած խնդիր է եւ նրան պէտք է անպայման կանոնաւորել: Մենք նոյն իսկ համոզված ենք, որ նա խորը կերպով անդրադառնում է եւ քահանայի աշխարհհայեցողութեանը վրա, շատ անգամ աւերելով նրա բարոյական եւ այլ սկզբունքները. անդրադառնում է եւ պիտի անդրադառնայ, քանի որ քահանան լոկ Աստուծոյ սպասաւոր չէ, այլ եւ ընտանիքի հայր է, հետեւաբար եւ որդիների ծնող, եւ մարդկանց խնամի, եւ՝ շատերին ազգական, հանգամանքներ՝ որոնք նրա վրա որոշ բարոյական եւ նիւթական պարտաւորութիւններ են դնում: Կրկնում ենք, քահանաների ապահովութեան խնդիրը լուրջ եւ հասունացած խնդիր է եւ նրան այլ եւս յետաձգել անկարելի է. բայց, կանոնաւորելով այդ խնդիրը, եւ դնելով քահանային կատարելապէս ապահով նիւթական դրութեան մէջ, այսինքն հատատելով նրանց կրօնական ծառայութիւնների համար որոշ ամսական վճար, մենք կարծում ենք, որ դրանով մենք խնդիրը բնաւ տնօրինած չենք լինի այնպէս, ինչպէս որ ցանկալի է, քանի որ համոզված են շատերը, օրինակ Արշէն Երէցը եւ ուրիշները, թէ ազէտ քահանաներով էլ մենք եօլա կը գնանք. իսկ միւս կողմից, քանի որ գոյութիւն կունենան այն լիրբ, միայն մութ աշխարհին յատուկ ստնաձգութիւնները, որոնք ձեռնարկվում են մեր հասարակութեան մէջ պրոգրեսիվ մտքեր դաւանողների դէմ եւ հովանաւորվում են որոշ ծայրերից: Մեր մտքերին ապացոյց կարող է լինել, կարծում ենք, ուսուցչական խնդիրը: Ուսուցիչների դրութիւնը հայր Զատիկեանի ակնարկած տեսակէտից, կարծեօք, ապահով է, մանաւանդ մեր թեմական դպրոցներում դասաւանդող ուսուցիչների դրութիւնը: Եւ մենք դարձեալ կարծում ենք, որ ամբողջ սրտով սիրելով այդ գործունէութիւնը, բարձրագոյն կրթութիւն ստացած եւ աշխատանք սիրող երիտասարդը դարձեալ հազիւ թէ համաձայնվի մտնել այդ քմահաճութիւններին ենթարկված աշխարհը: Ամբողջ հասարակութեան աչքի առջեւ կանգնած են, իբրեւ կոթողներ, Շուշու, Երեւանի եւ Էջմիածնի միջնակարգ դպրոցները, իրանց ներկայ բախտով: Սկզբունքով ասած, պէտք է, ի հարկէ մտնել այդ աշխարհն էլ, պէտք է այդտեղ էլ աշխատել, ճիգ թափել, զոհեր տալ եւ այլն, եւ այլն,—բայց դրա համար հարկաւոր է ոչ միայն քաղաքացիական քաջութիւն մասնաւոր անհատների կողմից, այլ եւ՝ որ գլխաւորն է—ներկայ կարգերի փոփոխութիւն:

Այո, քահանաների ապահովութեան խնդիրը շատ լուրջ եւ հասունացած խնդիր է եւ նրան պէտք է անյետաձգելի կերպով տնօրինել. բայց նրա տնօրինութեամբ էլ, քանի գոյութիւն կունենան ներկայ կարգերը, ներկայ ազէտ աշխարհհայեցքները քահանաների եւ միւս հոգեւորականների կոչման վրա,—մենք երբէք ո՛չ լաւ քահանայ եւ ոչ էլ լաւ առաջնորդ չենք ունենայ, այնպիսի հովիւներ, որոնց կարելի լինէր հոգեւոր ղեկավարներ համարել ժողովրդի համար եւ որոնց վրա կարելի լինէր ո՛ եւ է ժամանակից պարտաւորութիւն դնել: Քահանաների ապահովութեան խնդիրը ինքնըստինքեան մեծ լինելով, ոչինչ կամ համարեա ոչինչ կապակցութիւն չունի ներկայ աննորմալ կարգերի հետ: Եւ մեզ թվում է, թէ Մարտիրոս քահանայ Զատիկեան սխալվում է, ենթադրելով, որ խնդրի բարեկարգութիւնը տեղի կունենայ՝ վերափոխելով նրան այն հողից, որի վրա այժմս դրված է, մի ուրիշ նոր, այն է՝ քահանաների ապահովութեան հողի վրա:

Ա. Ղուլեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

—

Օգոստոսի 3-ին

Ինչպէս հեռագրել էի, օգոստոսի 1-ին, գիշերվայ ժամը 3-ն պատահած երկրաշարժը բաւական ուժեղ էր: Քաղաքի հիւսիսային կողմը գտնվող զօրանոցի, նախկին բերդի՝ թիւրքաց տիրապետութեան ժամանակ շինած՝ մի աշտարակը եւ մի անհագին պատ քանդվեցին. պահապան զինուորը հազիւ է կարողանում ազատվել: Մի երկու տեղ էլ բուն քաղաքում՝ պատեր քանդվեցին. շատ տների պատեր ճեղքվեցին, այնպէս որ մի քանի տներում ապրելը վտանգաւոր է, այդ պատճառով այդ տները դատարկվել են, մինչեւ որ նորոգվեն: Լամպաներ, ամաններ եւ պատուհանի ապակիներ ջարդվեցին, վարագոյրներ պատառվեցին եւ այլն: Բայց, բարեբախտաբար, քաղաքում մարդկային զոհեր չը պատահեցին: Սարսափահար եղած ժողովուրդը դուրս թափվեց փողոցները, ուր եւ մնաց մինչեւ լոյս: Ահա՛ երրորդ օրն է, բայց ազգաբնակութիւնը դեռ չի հանգստացել, քանի որ փոքրիկ ցնցումներ դեռ կրկնվում են երբեմն: Գիշերները հարկաւոր եւ կարելի զգուշութիւնները գործադրվում են: Մի քանի անգամ իրիկուն-առաւօտ «հսկումներ» կատարեցին եկեղեցում, ուր սարսափահար ժողովուրդը մի անգամ էլ առիթ ունեցաւ լսելու մեր տէրտէրներից մէկի նախապաշարող խօսքերը, Եփիմերտէն ասպարէզ եկաւ իր երջանիկ մեկնիչներով,—մի խօսքով՝ այս երկրաշարժը մի աւելորդ անգամ ցոյց տուեց այն խաւարը, որի մէջ խարխափում է մեր ժողովրդի մասսան... Գաւառի մի քանի տեղերում հարուածը աւելի խիստ է եղել: Էչտիա հայ կաթոլիկների գիւղում երրորդ հարուածից մի քանի տասնեակ տներ են կործանվել, բայց բարեբախտաբար, առաջին թեթեւ հարուածի պատճառով գիւղական ազգաբնակութիւնը դուրս է թափվել

գաղտնիքը տակաւին յերեւան չէ եղած: Հազիւ 23 տարեկան հայ երիտասարդի մը դիակը գտնըվեցաւ՝ անգլուխ. գրպանէն ելած թղթէ մը իմացուեր է՝ թէ այդ երիտասարդը միտքը դրեր է եղեր վերջ տալ իր կեանքին: Զարմանալին այն է՝ որ դիակին գտնուած տեղէն երկու հարիւր մեդրաչափ անդին գտնուեր է նաեւ գլուխը: Կառավարութեան ձեռք առած միջոցներէն եւ կատարած մանրամասն քննութիւններէն ստուգուեր է՝ թէ գտնուած թուղթին պարունակութիւնը բուն ձեռագիրն է եղեր սպանեալին, կամ, ըստ կառավարութեան, ինքնասպանին, եւ մահն յառաջ եկեր է թունաւորուելէ: Բայց մինչեւ հիմա բժշկական արուեստը չէ կրցած թափանցել այդ գիտութեան՝ թէ ինչպէս կը լինի՝ որ թոյնէ սպանուողի մը գլուխը՝ մարմինէն երկու հարիւր մէդր հեռու կը նետուի... Կառավարութիւնն այս գաղտնիքը բացատրելու համար կը պնդէ՝ թէ փողոցին շուները գլուխը մարմինէն բաժնելով երկու հարիւր քայլ անդին տարեր նետեր են, եւ սակայն՝ ոչ գլխուն վրայ եւ ո՛չ դիակին մէկ կողմը շան խածուածքի եւ կամ ուրիշ ո՛ր եւ է նշան մը չէր նշմարուեր:

Մայրաքաղաքիս մէջ գլխատիչ շուներու գոյութիւնը դեռ նոր կիմանամք...

—

Մինչդեռ բուռն զայրոյթ կը զգայինք Իզմիրի օտար որբանոցին վարիչ ճիւաղ Ֆէրքէնի մը անհոգի արարքներուն վրայ, եւ, սրտերնիս կը խրշխրշար՝ յանձին մէկ երկու անմեղներու գործուած անհոգ ոճրին նկատմամբ, երբեք մեր միտքէն չէր անցներ՝ որ, աւդին, մայրաքաղաքիս մէջ, բուն ազգային նուիրական հաստատութեան մը սեմէն ներս, անոք ու անպաշտպան, ալքատ ու չքաւոր, հիւանդ ու խնամուելու կարօտ աղոց, աղջկանց ու կանանց յատկացեալ բարեգործական հիմնաւուրց յարկի մը, Ս. Փրկչեան Ազգային Հիւանդանոցին ամեն անկիւններում, վայրենօրէն գործուէին եղեռներու այնպիսի սոսկալիներն, հրէշային քստմնելի ու քաջնելի ոճիրներուն այնպիսի անորակելի բացառութիւններն՝ որ այդ սուրբ հաստատութիւնը դատապարտած լինէին այսօր՝ կոչուելու կատարեալ maison de tolérance մը, կամ, ինչ անուն որ կուզէք՝ զայն դրէք:

Ազգային այդ մէկ հատիկ բարեգործական հաստատութեան մէջ վեներական ախտով վարակուած հրէշ պաշտօնեաներ՝ վարակեցուցած են, արհեստանոցի ճիւղին մէջ, աշխատաւոր խեղճ տղաքը, վարակեցուցած են, կանանց յիմարանոցի բաժնին մէջ, յիմարուհիներէն մէկ քանիները, վարակեցուցած են նաեւ, թերեւս որբանոցին մէջ ալ, խեղ մը անմեղներ, մոլորեցնելով զանոնք, բաւական ժամանակէ ի վեր իրենց զազիր եւ մեղապարտ հրապոյրներովը՝ որ սակայն տակաւին հազիւ մէկ ամիս առաջ իմացուած է՝ Արհեստանոցին մէջ՝ տղու մը վրայ նշմարուած հիւանդութենէն...: Իբրեւ թէ ամենախիստ քննութիւններ կատարուեցան՝ մասնակի թէ ընդհանուր. բժշկական զեկուցումներու վրայ՝ զգուշաւոր միջոցներ ձեռք առնուեցան, բայց եղածը՝ եղած է: Հիմա պատրիարք ու վարչութիւն տակն ու վրայ եղած են, ընդհանուր ազգին մէջ բողոքի ձայները չատցած՝ մեծ յուզում կը տիրէ ամեն կողմ:

Անցեալ չաբթու վանդուեցան հիւանդանոցէն դուրս, ափրոդիդեան հեշտութեանց ախտահաւակ բոլոր այդ պաշտօնեաներն՝ ողորմուկ խըղճահարութեամբ մը, առանց պատժի, առանց դատապարտութեան, ազգասիրաբար նկատելով՝ որ այդ մարդակերպ ճիւաղներն՝ ինչ որ ալ լինին՝ հայեր են, օտարազգի չեն, Ֆէրքէններ չեն, հոլանդացի կամ ամերիկացի չեն, մեղք էր որ պատժուէին... Ի՜նչ հիանալի ազգասիրութիւն... Բայց մի՞թէ ազգին այդ հաստատութիւնը՝ զոր այդ դարավերջիկ սրիկաները կործանեցին բարոյապէս, այն հայ տղայքն, հայ աղջիկներն, հայ կիներն որ լքուեցան, լկտուեցան, մեռան բարոյապէս, անոնք հայու՛նը չէին, անոնց ալ մեղք չէր... Ասիկա մոռծելն՝ իրենց ազգասիրութենէն, իրենց խղճահարութենէն դուրս բան մ՚էր:

Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնն արդէն հրաժարած, նորընտիր հոգաբարձութիւն մը, եթէ սա ալ անմիջապէս հրաժարելու ախտէն չի բռնուի, իբրեւ թէ նոր գործի պիտի սկսի, իսկ Տիկնանց Խնամակալութիւնն անցեալ օրեր հրաժարեցաւ, սա իրաւացի պատճառներով՝ թէ այսպիսի աղտոտութիւններու մէջ անկարելի է ա՛յլ եւս իրենց՝ պաշտօն վարել, եւ թէ, մինչեւ ցայսօր ո՛ր եւ է հիմնական բան մը չէ գործադրուած Պատրիարքարանի կողմէ, յետ իրենց ա՛յնքան փոյթեռանդ դիմումներուն:

Արեւելեան առած մը կըսէ. «երբ թշուառութիւնը կատարեալ լինի՝ ա՛լ երջանկութիւնը խիստ մօտ կը լինի», եւ ես ինձ կը հարցունեմ, արդեօք մնա՞ց տակաւին թշուառութիւն՝ որուն փորձը դեռ չէ առած այս տարաբախտ ազգը...

Մայրաքաղաքիս ինկած ու ստորնացած ազգային մէկ քանի թերթերու ողորմելի խմբագիրներն՝ որ դեռ մէկ երկու ամիս առաջ, չըտես մարդիկներու պէս, յափշտակուած պատրիարքին պերճախօս քարոզներէն, խելըռած անոր հաւատաքննական աստուածաբանութենէն՝ որ փառաւոր առեան մ՚ալ ունեցաւ՝ Զատկին, ի ներկայութեան յունաց պատրիարքին, մեր Պատրիարքարանի մէջ, սքանչացած՝ բարձրաչուքներու, փսեմաչուքներու ականակուռ պատուանշաններուն, չողչողուն համազգեստներուն եւ փայլուն տիտղոսներուն վրայ, «տիպար պատրիարք, տիպար վարչութիւն» կը հռչակէին զանոնք՝ անսահման դրուատիքներով, առանց նկատել ուզելու՝ որ «տիպար պատրիարքն ու տիպար վարչութիւնն» իրենց եպերելի ու քծնող քաղաքականութիւնով ոչ ազգային իրաւունք թողուցին, ո՛չ եկեղեցական իրաւասութիւն խորհեցան, ո՛չ ազգային օրէնք մտաբերեցին, ամեն բան ծալլեցին մէկ կողմ դրին եւ ի կործանումն մղեցին ազգին ալէծուփ նաւն: Արդէն հարուածեալ այս դժբախտ ազգին՝ հարուած մ՚ալ իրենք տուին. պաշտօն վարեցին ու կը վարեն, ո՛չ ազգի համար՝ սրտագին հոգածութեամբ մը, այլ լո՛կ իրենց քսակները լեցնելու, իրենց կուրծքերը փայլեցնելու նպատակաւ՝ անձնդիւր անտարբերութեամբ՝ նոյն իսկ իրենց ձեռնհասութեան վերաբերող գործերու մէջ, այդ ողորմելի խմբագիրները, կըսեմ, տեսէք թէ այսօր ելեր ինչ կը գրեն՝ առանց ամչնալու:

«Բիւզանդիոն»-ի խմբագիրը՝ ամենէն աւելի կը մարմաջէ... Պատրիարքին պերճախօս քարոզներն հեգնելով՝ այս անգամ ինքն է՝ որ բերանը բացեր՝ իբրեւ թէ զայն յուղղութիւն կը հրաւիրէ... «Ազգը կըսպասէ որ—կըսէ «Բիւզանդիոն»—անուշեղէնի հայրախնամ նուէրներն եւ անոյշ բերնի մեղրածորան խօսքերը սանկ պահ մը մէկդի դնելով՝ խստութեամբ ներս մտնէ (պատրիարքը) ապականութեան այն բոյնէն՝ որ Ազգային Հիւանդանոց կը կոչուի... Աստուած՝ ո՛չ միայն խաչ տուեր է իրեն՝ այլ եւ գաւազան, եւ թէ պայման չէ բնաւ որ գաւազանը բուրեղեայ

ուներից. միայն երկու տան փլատակների տակ մարդկային զոհեր են մնացել—մէկի տակին մընացել են երկու երեխայ, 5 և 10 տարեկան, որոնք և մեռել են, իսկ միւսի տակ՝ մի տղամարդ և մի կին. տղամարդին անվնաս հանել են, իսկ կինը թէ և կենդանի է, բայց ոտները ջարդվել են: Ուրիշ գիւղերում էլ են տներ քանդվել, բայց չատ սակաւ: Համարեա բոլոր գիւղական դպրոցների շինութիւնները վնասվել են և կարօտ են հիմնական նորոգութեան. աւելի ևս վնասվել են խարխուլ եկեղեցիները, ո-րոնցից քարեր են թափվել: Խրթըղ և Թօրիա գիւղերի վրա ժայռերից քարեր են թափվել, բայց մնաս չեն տուել: Գաւառի չատ տեղերից պաշտօնական տեղեկութիւնները դեռ պակասում են:

Զ. Տ.-Գ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Վայոց-Ձոր, յուլիսի 27-ին

«Մշակի» № 128-ի մէջ իմ յօղուածի դէմ տըպած պատասխանը միանգամայն զարմացնում է իր անհեթեթութեամբ: Հիմա մեր հերթն է հարցնել. ինչ է ուզում ասել նամակագիր պ. Ռ. Ց. միթէ նա չէ կրկնում այժմեան ուսանողների մասին այն միտքը, որը յայտնված է իմ յօղուածում, հետևապէս նա յարձակվում է յօղուածագիր ուսանողի վրա միայն այն պատճառով, որ նա ուսանող է. ասել է՝ ուսանողները վատ են, ընկած են, բայց ոչ մի ուսանող իրաւունք չունի բացարձակ խոստովանել այդ բանը, որովհետև «նրան ոչ ոք չի հաւատայ» (այսինքն նա չէ կարող անկեղծ լինել): «Բայց ինչու մինչև այժմ լռել էիք, հարցնում է նամակագիրը, միթէ փոքրամասնութիւն չը կար և այլն...» Պարոնը պիտի գիտենայ, որ բացառութիւնների մասին երբէք չեն խօսում, որ բացի մամուլից ուրիշ ճանապարհներ, ուրիշ միջոցներ էլ կան ուսանողների դէմ յարձակվելու համար, այնպէս որ եթէ յարձակումներ տեղի ունեցել են՝ ընդհանուրից զատված փոքրամասնութեան կողմից, պարոնը կարող էր և չիմանալ այդ: Իսկ թէ ինչու եմ ես ստորագրել «Ուսանող», դա լոկ այն պատճառով, որ տեղիք չը տամ կասկածելու բերած փաստերի ճշմարտութիւնը, որ ցոյց տամ, թէ ես մօտ ծանօթ եմ ուսանողութեանը, այլ ոչ թէ ինձ ընդհանուր ուսանողութիւնից բացառութիւն հրատարակելու և «ես նրանցից չեմ» գոչելու համար: Դա, կարծեմ, չատ պարզ է, և պ. նամակագիրն այդ բանի առաջ աչքերը ծածկել է, որ կարողանայ իր անտեղի համեմատութիւններով լի յօղուածը հիմնել մի, արդարև, գեղեցիկ բնաբանի վրա:

Դառնանք նամակի այն մասին, որը փոքր ի չատէ արժանի է ուշադրութեան: Նամակագիրը կարծում է, որ ես յիշել եմ մի քանի հեղինակաւոր անուններ «ուսանողների արարմունքները արդարացնելու համար»: Դա անհեթեթութիւն է: Կարծեմ իմ յօղուածից պարզ կերպով երևում է, որ ես նրանց անունները յիշել եմ ցոյց տալու համար այն անդունդը, որը բաժանում է այժմեան ուսանողութիւնն առաջվանից. ուրեմն ես դրանով ոչ թէ զէնք եմ տալիս պաշտպանվել ցանկացողներին, այլ նոյն իսկ զրկում եմ պաշտպանվելու «միջոցից»: Ցետոյ, խօսելով այդ անձանց մասին, ես ի նկատի եմ ունեցել միայն նրանց էպօխան, երբ համարեա միայն նրանք և նրանց նման մի քանի արժանայիշատակ անձնաւորութիւններ էին կազմում հայ ուսանողութիւնը. իսկ նամակագիրը կեղծում է, մէջ բերելով Գրիգոր Արծրունուն և ակնարկելով նրա ժամանակվայ ուսանողութիւնը (որի մասին ես իմ յօղուածում չեմ խօսել), միայն մի քանի մտքեր յայտնելու նպատակով: «Ուրեմն, պարոններ, ձեր մոլորութիւնը, թըմբութիւնը ոչ թէ պատահական է,... այլ քրոնիկական», հանդիսաւոր կերպով յայտնում է նամակագիրը: Ո՞վ է տեղում հակառակը. միթէ իմ ասածիցս պարզ կերպով չէ հետևում, որ Նալբանդեանից և մեր վերածնութեան միւս պիօնէրներից յետոյ ուսանողութեան մէջ սկսվել է սաստիկ ըէակցիա, որը սիստեմատիքաբար աճելով, զօրեղանալով, այժմ ընդունել է այնպիսի այլանդակ կերպարանք: Պարոնը սաստիկ անբաւական է, որ ես ասում եմ, թէ ուսանողութիւնը պիտի լինի հայերի միակ ինտելիգենտ ոյժը. ինչու. որովհետև նա ապացուցանում է. որ ուսանողութիւնն ընկած է, ուրեմն չէ կարող մի ոյժ և է ոյժ հանդիսանալ: Շատ ծիծաղելի է: Ես այդպիսի միտք երբէք չէի կարող յայտնել, միթէ ես ասել եմ, որ ուսանողն իր ներկայ դրութեամբ կարող է ինտելիգենտ ոյժ լինել. ես ասել եմ. «նա պիտի լինի, ուրեմն պիտի դրան ձգտի և աշխատի զարգացնել իր մէջ այնպիսի յատկութիւններ և այլն»: Իսկ քանի որ նա այդպէս չէ, այդ բանին չէ ձգտում, մենք պիտի յարձակվենք, պիտի «գուգգուանք» անկեղծութեամբ:

Ուսանող Լ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երէկ ստացված «С. Пет. Вѣдомости» լրագրում (№ 207) տպված է մի գեղեցիկ յօղուած, Ն. Դուրնօվօ ստորագրութեամբ: Դա արդարութեան ձայնն է, որ աւելի է պաշտպանում պետութեան ընդհանուր շահերը, քան այն թթուհայրենասէրները, որոնք յանուն պետութեան քարոզում են հալածանք, կրօնական և ցեղական ճնշումներ: Յօղուածը, ի միջի այլոց, մեծ գովասանքով է խօսում Վրաստանի այժմեան էկզարխի ուղղութեան և գործունէութեան մասին: Խորհուրդ ենք տալիս կարդալ այդ գեղեցիկ յօղուածը:

—

Անցեալ անգամ մենք հաղորդեցինք, որ կառավարութիւնը վճռել է երկու պօլիտեխնիկական ինստիտուտ հիմնել Կիեվում և Վարշավայում, որպէս զի դրանով արգելի մեր երիտասարդների հոսանքը դէպի արտասահմանեան այդ տեսակ դպրոցները: Դրան մենք կաւելացնենք և հետևեալը: Ռուսաստանից ամեն տարի մեծ թւով ուսանողներ են գնում արտասահման և այն պատճառով, որ մեր բարձրագոյն մասնագիտական դպրոցներ մտնելը անտանելի դժուար է, գլխաւորապէս տեղ չը լինելու պատճառով: Սակայն տեղեր բանալու համար երկու պօլիտեխնիկական նոր ինստիտուտ հիմնելը չատ քիչ է, և պէտք է հոգալ նորերը բանալու մասին: Այդ կողմից Կովկասեան պօլիտեխնիկումի բացման չտապեցնելը միանգամայն ցանկալի է, քանի որ դա գէթ մասամբ տեղ կը տայ Կովկասեան երիտասարդութեան:

—

ԹԻԼԱՒԻՑ մեզ գրում են. «Ցունիսի անձրևներից յետոյ սկսվեցին սարսափելի չոքերը: Ամբողջ մի ամիս երկինքը կապված էր: Բայց յուլիսի վերջին սկսվեցին յորդ, կենդանարար անձրևները և բնութիւնը միանգամից չունչ առաւ, զուարթացաւ. սիմինդրի արտերն էին միայն, որ այլ ևս կենդանանալ չը կարողացան. մեծ մասը արդէն չորացել էր... Խաղողի այգիները, որոնց համար նոյնպէս մեծ նչանակութիւն ունէր այս ամսվայ անձրևը, բաւական ուղղվեցին, զուարթացան, բայց դրա փոխարէն տեղի ունեցաւ և մի այլ չարիք: Խաղողի հիւանդութիւնները, որ խոնաւութեան պակասութիւնից չատ պակասել էին և դադարել զարգանալուց, անձրևներից յետոյ նոր ուժով երևան եկան. բարեբախտաբար այգիների մեծ մասը բժշկված է և այդ պատճառով հիւանդութիւնները կը փչացնեն գլխաւորապէս չը բժշկված այգիների խաղողի բերքը: Այս հարուածն էլ բաւական զգալի կը լինի, որովհետև չը բժշկած այգիների թիւը փոքր չէ: Չը բժշկված են մնացել գիւղական չքաւոր դասակարգի այգիները, որոնք իր ժամանակին պատրաստի փող չունենալով՝ անկարող եղան գնելու բժշկութեան համար անհրաժեշտ նիւթերը և գործիքները: Այս կարիքին հարկաւոր է օգնութեան հասնել մանաւանդ այն պատճառով, որպէս զի կարելի լինի չուտով առաջն առնել այն նոր տեսակի վաչխառուներ, որոնք լոյս են ընկել այս տարի: Ահա թէ ինչպէս են վարվում այդ նորաբոյս տղրուկները. նրանք բժշկում են միջոց չունեցող գիւղացու այգին իրանց հաշւով այն պայմանով, որ սեպտեմբերին վերցնեն այգու ամբողջ բերքի մի քառորդը կամ մի քանի տեղերում նոյն իսկ երրորդ մասը: Վաչխառուն մի դեսեատին այգի բժշկելու համար ծախսում է չատ-չատ (ամբողջ ամառվայ ընթացքում—երկու անգամ բժշկելու համար) 5—6 րուբլի. մի դեսեատին բժշկված այգին կը տայ տարին ամենապակասը 200 վեդրօ գինի. մի վեդրօն վաճառվում է ամենաէժանը 1 ր. 20 կօպէկով. նչանակում է այդ այգու տուած բերքը կարժենայ մօտաւորապէս 240 րուբլի: Վաչխառուն ստանում է ուրեմն 60—80 րուբլի իր ծախսած 5—6 րուբլու համար և այն ընդամենը մի 4—5 ամսից յետոյ: Բարեհաճեցէք այդ հաչիւը վերածելու տոկոսների և այն ժամանակ ձեր գլխի մազերը բիզբիզ կը կանգնեն»...

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ հեռագրում են «Новое Обозрѣніе» լրագրին, օգոստոսի 3-ից. «Երեկոյեան ժամը 6-ին սարսափելի կարկուտ եկաւ. Ձորի-բաղերի խաղողի այգիները փչացել են: Քաղաքի առաջին մասում հաչվում են 50,000 րուբլի, երկրորդ մասում՝ 150,000, իսկ երրորդ մասում՝ 200,000 րուբլի վնաս»:

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Այս տարի բնութիւնն անհաչտ աչքով է նայում ագգաբնակութեան վրա: Ձմեռը տարօրինակ անցաւ. փոխանակ առատ ձիւնի՝ չոր ու ցամաք, քամոտ օրերը յաջորդում էին իրարու, որոնք սաստիկ վնասեցին արդիւնաբերութեան. աչնան յանկարծական ցրտերը ցրտահար արեցին խաղողի որթերի մի մասը. գարնանը, երբ ծառերը ծաղիկներով էին զարդարված, ապրիլի 5—6-ին տեղաց առատ ձիւն, փչացրեց պտղատու ծառեր ու ծաղիկները, գարունը մի կերպ անցաւ: Իսկ յունիս և յուլիս ամիսների ընթացքում, կարծես, երկինքը, ինչպէս ագգաբնակութիւնն է հաւատում, կապել էին. երկու ամիսներ չարունակ անձրևի ոչ մի կաթիլ ցած չէ գալիս: Գիւղացիները զանազան սնոտիապաշտական միջոցների են դիմում. մեռած գլխից գլուխը ծածուկ կտրելով գետն են նետում, էչեր են լողացնում: Սակայն այդ բոլորը իզուր, արագարագ չորանում է բամբակի դաչտերի մեծ մասը, չորանում—տերևթափ են լինում խաղողի այգիները, չորանում-փչանում են սեխի, ձմերուկի, վարունգի պարտէզները, լոբին, սոխը, և այլն. Ջրի կատարեալ սով է, բառիս բուն նչանակութեամբ: Օր ու գիչեր մի փոքրիկ աղբիւրի ջրին 25—30 րուբլի են վճարում՝ դարձեալ ձեռք չէ գալիս: Ստէպ պատահում են գիւղացիներ արտասուքը աչքերին՝ յոյսը երկնքի վրա դրած օգնութեան սպասելիս. Ջրի համար ծագած կռիւները կատաղի են և ամենօրեայ երևոյթներից մէկն են կազմում: Գիւղերում երաչտութիւնից պատճառված վնասները տասնեակ հազարներով են հաչվում»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—

Հաչտութեան բանակցութիւնների ժամանակ Մանիլիայում պաչարված սպանիացիները անսպասելի կերպով վճռեցին յարձակվել ամերիկացիների վրա: Յուլիսի 19-ին, նրանք յանկարծակի արչաւեցի դէպի ամերիկական բանակը, ուր 3000 զինուորներ կային: Երկու անգամ կրկնվեց սպանիացիների յարձակումը: Ամերիկացիները պիմադրեցին քաջութեամբ. նրանց կրակը այնքան սաստիկ էր, որ թչնամին հարկադրվեց յետ քաչվել և թաքնվել թփերի մէջ: Այդտեղից նրանց դուրս քչելու համար ամերիկացիները մի եռանդուն յարձակում գործեցին և համարեա բնաջինջ արին թփերի մէջ թաքնվածներին: Յայտնի չէ թէ ինչն էր հարկադրել երկար ժամանակ անգործութեան մատնված սպանիացիներին կռիւ սկսել:

Ֆիլիպպինեան ապստամբների առաջնորդ Ագվինալդօ դիմեց ամերիկական հիւպատոսին, հարցնելով թէ ինչ դիտաւորութիւն ունեն Միացեալ-Նահանգները կղզիների վերաբերմամբ: Հիւպատոսը պատասխանեց Ագվինալդօին, որ

ըլլայ և ձեռքէն կինալով կտրի (այս խօսքերը գաւազանին կտրած օրն՝ անցեալ տարի ըսէր՝ աւելի լաւ չէր միթէ...) այլ ի հարկին ողորկ կանաչ փայտէ ալ գաւազան կրնայ չինուիլ: Սըրբազան պատրիարք հայրը չատ աւելի աղէկ կը խորհի, կը դատէ, կորոչէ, քան կը գործէ... Երբ յիչենք մանաւանդ՝ թէ իբրև առաջնորդ, իբրև վանահայր, նորին սրբազնութիւնն երկար տարիներ վարժուած է մարդիկ վարելու... Քաջաբազուկ պատրիարք մը միչտ սիրելի պիտի ըլլայ ազգին, իսկ ակադեմական խնդիրներէ միայն ախորժող լոկ «ինտելիգենտ» պատրիարք մը, թէև մօքի «զիլէզղանդէ»-ներուն միչտ սիրելի և համակրելի, բայց հասարակ ժողովուրդին կուռ ողջմտութեան և հանրային զգացումին այնքան պիտի չհամապատասխանէ... Ինք միայն չի կրնար ո և է չափով ու ձևով տէղէնթէրէսէ ըլլալ գործէն՝ պատասխանատուութիւնն այլոց վրայ նետելով մէկ կողմ քաչուիլ...»

Այսպէս մէկէն դարձի գալուն համար կը չընորհաւորենք «Բիւզանդիոնի» խմբագիրն... բայց իրաւունք ունինք միանգամայն հարցնելու իրեն. —ուր մնաց տարի ու կէսէ ի վեր հայոց ազգին համար իր երազած eldorado-ն՝ Օրմանեանի պէս տիպար պատրիարքի մը օրով. ինչ, հիմա է, որ դիլէտանտներն այլ ևս նչանակութիւն չունին...—Թող խօսի, թող գրէ «Բիւզանդիոնի» խմբագիրը, opportuniste-ներու ճիչդ առենն է հիմա. թող չի վախնայ բնաւ, և, լաւ թող համոզուի՝ որ իր գրածներուն, իրմէ զատ՝ ուրիչ մը դէմ խօսող չը լինիր՝ եթէ Տէր կամեցի...

Իրաւունք չունի ուրեմն «Մշակ»՝ երբ կըսէ թէ Կ. Պօլսի հայոց մամուլին «ասպարէզը՝ մնաց վարձկան, ապականող և վնասակար մարդկանց, որոնց մի մեծ ներկայացուցիչ պէտք է համարել Բիւզանդ Քէչեանին իր «Բիւզանդիոնով» և Վահան վարդապետներին՝ իրանց «Լոյս» և այլ այդպիսի փքուն անուններ կրող, բայց անպայման զզվելի թերթերով...»: Այո, մարդ նողկանք կը զգայ, երբ կը կարդայ «Մասիս» օրաթերթին մէջ—որ ի մէջ այլոց քիչ մը բանի մը կը նմանի —այն «չաբաթական նօթերը» իւր 131 թուահամարում, յորում Պալեան Տրդատ և Այվազեան Ցովսէփ յայտնի վարդապետներն ալ տիպար առաջնորդներ դարձեր են՝ «Արէտ» անուն քծնող, չողոքորթ հրապարակագրի մը գրչին տակ... և դեռ ինչ փծկած ու սմքած խօսքեր այդ վարձկան յօղուածին մէջ. մարդ չէ կարող հասկնալ՝ թէ այդ մարդիկ ինչ սկզբունքի կը ծառայեն, որոնց բերնէն մերթ տաք կելնէ և մերթ պաղ, և կը մոռնան այսօր՝ ինչ որ ըսած էին երէկ:

Հաւատացէք, երբէք չեմ յիչեր այնպիսի ատեն մը յորում ազգն այս ստիճան ողորմելի վիճակ մը ունեցած լինէր. կռիւ՝ քահանաներու մէջ, կռիւ՝ խնամակալութիւններու, հոգաբարձութիւններու, խորհուրդներու մէջ. հրաժարական է՝ որ կը տեղայ պատրիարքին գրասեղանին վրայ այնքան քստմնեցուցիչ՝ որուն չէր սպասեր անչուչտ պատրիարքն՝ իզուր որոնելով, հրաժարականներու այդ տեղատարափին մէջ, հրաժարական մ'ալ որ գէթ միւսներուն պատճառած զզուանքը կարող լինէր սակաւ ինչ ամոքելու... Եգիպտոսի նորընտիր առաջնորդն է միայն որ լամնուս նայելով չի հրաժարիր եղեր... Գոնէ պատրիարքն իրենը խառնէր միւս հրաժարականներուն հետ. բայց, կ'երևի թէ, տակաւին իրեն համար prématuré բան մ'է այդ, պէտք է մնայ ժամանակ մ'ալ, մինչև որ երկու վսեմաչուքներն՝ Արսլանեան և Նորատունկեան, Պրոպատիկէն խոթեն ու հանեն անմեղ Սահմանադրութիւնը... մինչև որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը պահանջուած պալատական ճեռով ընտրուի ու երթայ բազմի իր աթոռը... վերջապէս, մինչև որ սուլթան ամեն բան ընել տայ իր կամքին համաձայն՝ Պատրիարքարանի ներկայ ամենազգած մարդիկներուն:

—

Քիչ մ'ալ Գարակէօզ—Օղլուներու կտակի մասին ու փակեմ թղթակցութիւնս: Խառն ժողովոյ վերջընթեր նիստին մէջ, կրօնական ժողովն՝ որ բացի երկու սրբազան առենապետներէ՝ ուրիչ անդամ չունի, այդ Գարակէօզ—Օղլուներու կըտակին վերջին «հոգւոյն հանգուցելոյն» կարդաց և կտակակար բարեյիչատակ Տիգրան Գարակէօզեանի յիչատակին հետ՝ անոր կտակն ալ սև հողին տուաւ, Քաղաքական ժողովն ալ «երթաք բարովը» դրաւ Գարակէօզեան բարեպաշտ ժառանգորդներուն:

Արդէն գրած էի Ձեզ՝ թէ խառն ժողովը տրամադրուած է իրաւախոհութեամբ մը փակել այդ խնդիրը, մասնաւորներու չահերն այդ կը պահանջէին... բայց Գարակէօզեաններն՝ որ իրենց չահերը կարող են ինկատի ունենալ ուրիչներուն չափ, իրաւախոհութեան այդ ապօրէն վարպապետութեան չնորհիւ, ակիցը աւելի լաւագոյն գտակ (calotte) մը չէին կարող հանդիսաւորապէս հագցունել մեր վարչագէտ պատրիարքին գլխուն՝ 100,000 օսմանեան ոսկւոյ արժէքը ունեցող կտակի մը տեղ: Պատրիարք ու վարչութիւն՝ անչուչտ Գարակէօզեան գերդաստանն անմահացնելու խորհրդով, վերջապէս իրաւախոհ եղած էին 20,000 օսմանեան լիրայի, զոր գերդաստանին ժառանգորդ բարերարները մարհակով պիտի վճարէին ազգին... Գարակէօզօղլուներն ասոր դէմ ալ հազար ու մէկ ինտրիգներ բանեցուցին, մարհակին պարտնակութեան վրայ վէճեր յարուցին, սակայն պէտք է գրուի ըսին, նմպէս պէտք է վաւերացնել ըսին, և սապէսներու, նապէսներու առարկութիւններով յաջողեցան ուր ուրեմն իրանց սովորական դարձած Գարակէօզ-Օղլուներին (farce) երրորդ և վերջին արարուածը ներկայացնել և պատրիարքին ալ, ժողովքին ալ քթին խնդալով՝ առնել ու քալել...:

Անդրիանուպօլսէն Պօլսի թերթի մը գրած նամակ մը հետևեալ զուարճալի անէկդօտը կը պատմէ. «Այս առթիւ—կ'ըսէ նամակագիրը, սա ալ յիչենք թէ ասկէ 5—6 տարի առաջ Գրիգոր էֆ. Գարակէօզեան, Անդրիանուպօլիս եկած և հանգուցեալ Սագաեան Կարապետ էֆ. ին ի Գարա-Աղաճ գիւղ ունեցած տունն հիւր գտնուած ժամանակ խոստացած էր 5 օսմանեան ոսկի տալ նոյն գիւղի մէջ չինուելիք վարժարանին և եկեղեցւոյն ի նպաստ: Թէև հիմա վարժարանը կառուցուած և եկեղեցւոյ չինութեան արտօնութիւնն ալ խնդրուած է, սակայն, հակառակ եղած դիմումներու, նոյն դրամն առնել կարելի չէ եղած, և անդին՝ ժամանակին գրուած ստացագրին արժէքն ալ ազգը տուժած է:»

Արդ՝ գոհութեամբ կ'իմանանք, որ այս բարեյիչատակ Գարակէօզները միայն կտակային խնդիրներու մէջ չէ որ խաղեր կը խաղան, այլ անծանօթ ժամանակի մէջ, գիւղի մը վարժարանին և եկեղեցւոյն ի նպաստ՝ առատաձեռնօրէն խոստացուած հինգ օսմանեան ոսկին ալ (44 րուբլի) վեհանձնաբար կերեր ու չեն տուեր... Ուրեմն թող Պատրիարքարանն ալ գոհութեամբ լռէ դայս, և, իր իրաւախոհութեամբն երևակայած քսան հազար ոսկիներուն վրա, սառաքուն, պաղուկ ջուր մը խմէ ու զովանայ...

Գիրուկ

նա կարող է վստահ լինել ամերիկական կառավարութեան պատուի և արդարութեան զգացմունքի վրայ: [illegible] Միացեալ-Նահանգները կը գործեն Ափրիկայի համաձայնութեամբ: [illegible] պէտք է [illegible], և Ափրիկայը չը պիտի խանգարէ այդ բանը:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, յուլիսի 29-ին.

Վաղուց էին սպասում անկարգութիւններ Թաւրիզում [illegible] ամբոխի համբերութիւնը կտրվեց: Երէկ, յուլիսի 28-ին, առաւօտեան 8 ժամից ամբոխը՝ մեծ մասը Թուրք կանայք, խումբ-խումբ հաւաքվեցան բազարներում, փայտերով և սրերով վինված բազմութիւնը ցոյցեր արեց: Յարձակվեց հացագործների խանութների վրա. մի քանի Թուրքի մաղազիններ Թալանեց, փշրեց, կոտրեց. սպանվեցան երկու պարսիկ կանայք, մինը հացագործ մի սէյիդի կողմից. վիրաւորվեցին 10—20 անձինք: Քաղաքի ընդհանուր ազմուկը սարսափելի էր. փախչող փախչողի էր. չուկայի բոլոր խանութները փակվեցան. երկսեռ ամբոխը «հաց, հաց ու հաց» է բղաւում...: Երկու անգամ խումբ կազմեցին և ուզում էին խուժել ռուսաց հիւպատոսարանը նախկին տարվայ պէս, բայց Թաղապետը զինված ֆարաշներով և զինուորներով արգելեց: Դժբախտաբար քաղաքում չեն Թագաժառանգը, Ամիր-Նիզամը, ոստիկանապետը և մինչև հիմա էլ գտնվում են մօտակայ ամարանոցներում...: Քաղաքը այս վայրկենիս կատարեալ անիշխանութեան է մատնված. ըստ երևոյթին տէրը՝ խռովութիւնների աղբիւր ֆանատիկոս հոգևորականութիւնն է... Այսօր բազարները բոլորովին փակ են. հազարաւոր սոված կանայք, մարդիկ և երեխաներ փռների դուռը բռնած հաց են ուզում, սակայն, այն էլ չը կայ. վիճակը խիստ վրդովեցուցիչ է. քաղաքը պաշարման վիճակի մէջ է. ցերեկը զինված զինուորներ են ման գալիս, իսկ գիշերն արգելված է ժամը 9-ից վերջ դուրս գալ: Ձերբակալվում են այն անձերը, որոնք գիշերվայ անունը՝ պարօլը չեն իմանում: Օրինակ՝ ցերեկը կառավարութիւնը յայտնի հաստատութիւններին և մարդկանց գաղտնի յայտնում է գիշերվայ անունը. երէկ գիշերվայ անունն էր «Ձէնգեան». այս միջոցը, որպէս Թէ, այն պատճառով է, որ գող, սրիկայ և խռովայոյզ մարդիկ բռնվեն...

Երկրի դժբախտութիւնը այն օրից սկսվեց, երբ գիւղերի ու մշակելի հողերի տէր դարձան հարուստ վաճառականները, հոգևորականութիւնը և պալատի ազգական պաշտօնեաները: Գիւղացու արդիւնաբերած հացահատիկը էժանագին առնում է կապիտալիստը և ամբարում Թանգ ծախելու մտքով, իսկ ժողովուրդը հրապարակից ոչինչ չի կարողանում գնել, քանի որ դատարկ է: Եթէ երբևիցէ Ամիր-Նիզամը փորձեր է արել այս ու այն հարուստ գիւղատէրերին ճնշել, որ ծախու ցորեն հանեն հրապարակ, մէկ էլ ինչ տեսնէք. մի հրաման Շահի պալատից. «Այս ինչ աղային մի դիպչէք»: Կառավարութիւնն էլ է մեղաւոր. չատ անգամ տասնեակ հազար խալվար ցորեն է ունենում, ինչպէս որ այսօր, ասում են, 150,000 խալվար հացահատիկ ունի, և այդ ցորենները էժան ծախում է հարուստ գիւղատէրերին և դարձեալ ինքը կրկնապատիկ գնով առնում. առանց մի փոքր մտածելու, որ այդ հացահատիկը աւելի լաւ էր ժողովրդին ծախել, Թէկուզ աւելի գնով, որպէս զի Թաւրիզի նման բազմամթիւ աղքատ ժողովուրդ ունեցող մի քաղաք չենԹարկվէր յաճախ այս դառն կացութեան: Կաշառից կուրացած, սոված ամբոխը իր համար սահմանված իմացող պարսիկ պաշտօնէութիւնը քնած է, անտարբեր և միայն իր գրպանն է պարարում:

Այսօր մինչև ժամը 2-ը ոչ մի յայտնի ցոյց տեղի չունեցաւ. խանութ-բազար փակված են. քրիստոնեաները մտած են իրանց տները. պէտք է ասած՝ ոչ մի հայի չարիք չը պատահեց մինչև հիմա, իսկ Թէ ինչ կը լինի սրանից յետոյ, կը հաղորդենք «Մշակի» ընԹերցողներին: W.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Մինչ մի կողմից չարունակ քննվում է Թիւրքիայի քրիստոնեայ նահանգներում ռէֆորմներ մտցնելու հարցը, միւս կողմից, առաջվայ նման, ամբողջ Եւրոպայի աչքի առաջ, անպատիժ կերպով կատարվում են բռնութիւններ և գազանութիւններ: Մակեդոնիայի Բէթօլի նահանգում վերջերս դարձեալ բռնաբարութիւններ և աւազակութիւններ տեղի ունեցան, իսկ վալին ոչ մի միջոց ձեռք չառաւ պատժելու ոճրագործներին: «Բիթօլիի ճանապարհը—ասում է մի բուլղարական լրագիր—բռնել է Քայօ անունով մի աւազակապետ: Յուլիսի 11-ին նա հրդեհեց 80 տուն ունեցող մի գիւղ. բոլոր գիւղերի վրա հարկ է դրել և այն գիւղերը, որոնք մերժում են հարկ տալ, հրդեհում է: Կիչէվի շրջակայքում տիրում է մի ուրիշ աւելի սարսափելի աւազակապետ, Իսլամ-Օնբաշի անունով. նա սաստիկ արինախում է և բազմաթիւ մարդասպանութիւններ է կատարել, բայց Թիւրքաց կառավարութիւնն ազատ է Թողնում Իսլամ-Օնբաշուն, որովհետև նա սպանում և կողոպտում է միայն գեավուրներին, «որպէս զի նրանք գլուխները չը բարձրացնեն փադիշահի դէմ»:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ԱՄԵՐԻԿՕ-ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

—

ՄԱԴՐԻԴ, 5 օգոստոսի: Մարշալ Բլանկօ յայտարարեց, որ ինքը հրաժարական կը տայ, ասելով Թէ չէ կարող ղեկավարել Կուբան պարպելու գործը:

ՀՕՆԳԿՕՆԳ, 5 օգոստոսի: Աուգուստի խմացուեց իր բարեկամներից մէկին Թէ Դէվէ պահանջեց, որ Մանիլլան մի ժամից անձնատուր լինի, սպանիացիները մերժեցին, ուստի Դէվէ սկսեց ռմբակոծել քաղաքը. սպանիացիները սպիտակ դրօշակ բարձրացրին. Աուգուստի անցաւ իրան սպասող գերմանական մակոյկը, որը տարաւ նրան «Kaiserin Augusta» նաւը. սա հեռացաւ մինչև ռմբակոծութեան վերջանալը

ՀՕՆԳԿՕՆԳ, 5 օգոստոսի: Աուգուստի օգոստոսի 5-ին պաշտօնանկ եղաւ: Գլխաւոր հրամանատարութիւնը յանձն առաւ Խուանդենէս: Ամերիկացիները յայտնեցին, որ Մանիլլայի ռմբակոծութիւնը կը սկսվի օգոստոսի 9-ին, կէսօրին: Օգոստոսի 13-ին Մանիլլան անձնատուր եղաւ ամերիկացիներին, որոնք բարձրացրին իրանց դրօշակը: Սպանիական օֆիցէրները ազատ են Թողնված: Դատարանը և վարչութիւնը սպանիական մնացին: Ապստամբները կանգնած են քաղաքից դուրս:

—

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, 5 օգոստոսի: Տօնավաճառը վերջին օրերը զգալի կերպով կենդանացաւ:

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

Օգոստոսի 4-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ ստրլ.	94	ը.	45 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ	46	„	$27^{5}/_{8}$
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ	37	„	45 „
Պօլուիմպերեալ	—	„	— „
Մաքսային կուպօններ	—	„	— „
Քօլսային գինկօնտ	4	„	6%„
4% պետական րէնտա	$101^{1}/_{4}$	„	— „
4% ներքին փոխառութեան	100	„	— „
$4^{1}/_{2}$% Խարկ. Թղթ. ազն. կալ. բանկի	$97^{3}/_{8}$	„	— „
$4^{1}/_{2}$% Վիլնայի. գիւղ. հող. բանկի	$100^{3}/_{8}$	„	— „
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	288	„	— „
Նոյնը, երկրորդ —	248	„	— „
5% Դոնս. Թղթ. ազն. կալ. բանկի	$216^{3}/_{4}$	„	— „
5% պետական երկաթուղ. րէնտա	—	„	— „
Պետերբ. քաղ. կր. ընկ. օբլ. 5%	$100^{3}/_{4}$	„	— „
Մոսկվայի քաղաք. կր. օբլիգացիաներ	$101^{1}/_{2}$	„	— „
Օդէսայի — —	$100^{1}/_{2}$	„	— „
Թիֆլիսի — —	$100^{1}/_{4}$	„	— „
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% —	—	„	— „
Նոյնը — — 5% —	100	„	— „
Քութայիսի կալ. բանկի. 6%	100	„	— “
Նոյնը — — 5%	$100^{3}/_{4}$	„	— „

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
ԼԵՒՈՆ ԽԱՆ-ԱՂԵԱՆԻ
Գիւղատնտեսական գործիքներ եւ մեքենաներ
Բացատրական բառարանով և 250 նկարով: Հրատարակութիւն Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան:
ԳԻՆԸ 50 ԿՕՊԷԿ.
Դիմել՝ ТИФЛИСЪ, Общество изданія армянск. книгъ. 34—40

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.
Կ. Մ. ՋԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—$11^{1}/_{2}$—12 ժ. կանանց հիւանդ.
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—$1^{1}/_{2}$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—12—1 ժ. ներքին, և միասեռական հ. ականջի, կոկորդի և քթի հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Վ. Մ. ՄԱԽՎԻԼԱՁԷ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հ. նեարդային և մորթի հ.
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—$6^{1}/_{2}$—7 ժ.
Տ. Ի. ԲՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խաչորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:
Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
3—150 Բժշկապետ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

Յայտարարվում է երիտասարդի մը մասին, որը կորսուած է Կ. Պօլսոյ ցոյցէն հետէ: Երիտասարդը Չմշկածագի Մուրնայի գիւղէն Կ. Պօլիս պանդխտած լինելով՝ նոյն դէպքէն յետոյ, Բօլգարիա գնացած և անկից Պարսկաստան անցած ըլլալը լսվեցաւ: Այնուհետև որ և է լուր չունինք իր մասին. ինքը քոյր մը ունի, որը Թշուառ է իր եղբօր կորսուելէն յետոյ: Կառավարութիւնը խստիւ կը պահանջէ իր զինուորական տուրքը, և կալուածոց տուրքը, և սաստիկ կը նեղէ դժբախտ քոյրը: Այժմ կառավարութիւնը իր ստացուածքը ծախելու կը հետամտի: Ուստի «Մշակի» միջոցով կը յայտարարվի այդ մասին: Երիտասարդ գրեԹէ 27 տարեկան, երկայնահասակ, Թխադէմ, սև ունքեր և ընչացք: Անունն է Յակոբ Մ. Խոլանճեան: Նրա ճանաչողներին և տեսնողներին խնդրվում է յայտնել այդ մասին հետևեալ հասցէով Америка 116, Common st. Lawrence Mass. N. S. A.
2—3

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ
ԷՎԵԼԻՆԱ
(Հոգեբանական էտիւդ)
ԳԻՆԸ 50 ԿՕՊԷԿ
Ծախվում է «Մշակի» Խմբագրատանը:
(հ.) 1—10

Խ. ՄԱԼՈՒՄԵԱՆ
„ՄՏՔԻ ՄՇԱԿԸ“
(Մնում են փոքրաԹիւ օրինակներ)
ԳԻՆԸ 50 ԿՕՊԷԿ
Դիմել հեղինակին, «Մշակի» Խմբագրատուն:
(հ.) 1—8

Պարսկաստանի Մեշեդիսերում ունենալով
ԿՕՄԻՍԻՕՆԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ
Ռուսաստանից, Պարսկաստանից ստացվում է ապրանքներ և ուղարկվում է ցանկացած տեղերը: Ցանկացողները կարող են ապրանքներ ուղարկել:
Ներսէս Տէր-Յովհաննիսեանց:
1—3

ТОВАРИЩЕСТВО
Брокаръ и Ко.
ИЗОБРѢТАТЕЛИ
ГЛИЦЕРИНОВОЙ
ПУДРЫ.
СРЕДСТВО
ДЛЯ СМЯГЧЕНІЯ КОЖИ, РУКЪ И ЛИЦА.
Коробка съ пуховк. 80 к.
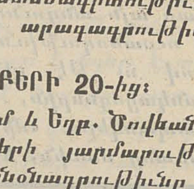
Коробка безъ пуховки 50 к.
3—11
(տես. 6)

Ֆիսաւններ միւնարի թոյլտուութեամբ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
(Баку, Прачешная, домъ Теръ-Ованесова).
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական-առևտրական. կրԹութիւն և պատրաստել հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատեստատներ: Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առևտրական Թուաբանութիւն և Թուաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշուապահութիւն՝ արդիւնաբերական-գործարանական, առևտրական և բանկային. 3) Առևտրական ԹղԹակցութիւն. 4) Առևտրական տնտեսագիտութիւն 5) Առևտրական և մաքսային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի:)
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ՍԿՍՎՈՒՄ ԵՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 20-ից:
Ընդունելութիւնը՝ սեպտեմբերի 1-ից ամեն օր՝ կուրսերում և Եղբ. Ծովեանեան և ընկ. ԲԱԳՈՒԻ բաժանմունքում: Օտարաքաղաքացի ունկնդիրների յարմարութեան համար կուրսերում ընդունվում են գիշերօԹիկներ: Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը—տրվում են և ուղարկվում են ձրիաբար: Օտարաքաղաքցիները դիմում են կուրսերի հիմնադրին՝ БАКУ, А. И. Теръ-Каспаро'ву,
(հ. չ.) 10—25

Նոր ստացվել են արտասահմանից
ԿԱՆԱՉԱԳՈՅՆ ԵՒ ԽՕՍՕՒՆ ԹՈՒԹԱԿՆԵՐ
և զանազան օտարերկրեայ Թռչուններ: Նոյն տեղում ցանկանում եմ գնել Կովկասեան կենդանի վայրենի անասուններ, օրինակ եղջերու, պախրի, ջէյրաններ, վայրի խոզեր և այլ

Ծեր և զանազան տեսակ Թռչուններ:
Պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. Միքայէլեան փողոց № 106, Բարամօվի տուն:
Գուգօ Վինկլեր
ռ. և. հ.) 12—12

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.
Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբԹի օրերը, երկու շաբաԹը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբԹիից,
Եւ հակառակը՝ ԲաԹումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն և Պօլիս: Մեկնում է ԲաԹումից՝ չորեքշաբԹի, 19/31 օգոստոսի ԱՆԱՏՕԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲԻԱՆԿԻ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաԹը մի անգամ, չորեքշաբԹի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:
ԲաԹումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:
Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար Թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօլին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կօլիւբեակինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՌՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենրօդերին: (և. հ. չ.) 20—20

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 5 Августа 1898 г.
Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13